

Polski teatr w Czerniowcach 1863–1865

Alicja Kędziora <https://orcid.org/0000-0002-4407-9107>

Uniwersytet Jagielloński

e-mail: alicja.kedziora@uj.edu.pl

ORYGINALNY ARTYKUŁ NAUKOWY

Źródła finansowania publikacji / Funding acknowledgements: brak źródeł

Polityka open access / OA policy: CC BY 4.0

Informacja o konflikcie interesów / Conflict of interest: brak konfliktu interesów

Sugerowane cytowanie artykułu: Kędziora Alicja (2024). Polski teatr w Czerniowcach 1863–1865. *Zarządzenie w Kulturze*, 25(1–2), 127–160.

Abstract

Polish Theatre in Czerniowce 1863–1865

The article presents research results on the Polish theatre in Czerniowce in the years 1863–1865. The central part of the text is dedicated to the repertoire of the Polish stage in the discussed period, which was compiled on the basis of the German newspaper “Bukowina”. The starting point and, at the same time, reference point for the developed repertoire is the repertoire of Helena Modjeska’s performances in Czerniowce, prepared by Jerzy Got. The Polish Theatre in Czerniowce was an important cultural centre that shaped and cultivated the identity of the Bukovina’s Polish community in the second half of the 19th century. The institution in question was an organisational phenomenon – four permanent theatres were run simultaneously in one building – and a cultural one – each of them staged plays in a different language. It was a unique example of artistic cooperation for the benefit of multicultural audiences; mainly Polish, German, Romanian and Ukrainian.

Keywords: theatre, Polish colony, Czerniowce, Bukovina, Modjeska

W historii teatru Czerniowce zostały zapamiętane jako miejsce pierwszych sukcesów Heleny Modrzejewskiej, wybitnej polsko-amerykańskiej aktorki szekspirowskiej. Madame Modjeska niechętnie wracała do tej części swojej biografii zarówno w korespondencji, wywiadach udzielanych prasie, jak i pamiętnikach. Wydaje się to zrozumiałe. Szczątkowe informacje, które dotarły do czasów współczesnych, uświadamiają, że był to dla artystki etap ciężkich doświadczeń i trudnych decyzji. Najprawdopodobniej o czasie, którego dotyczy niniejszy artykuł, chciała zapomnieć. A może fakty z tego okresu były dla niej po prostu niewygodne? Pozamałżeński związek z żonatym mężczyzną, śmierć córki, niedoszła (z nieustalonych jak dotąd powodów) kariera na scenie niemieckiej. Czymże tu się chwalić? Może lepiej zamieść pod dywan... A może to, podobnie jak jej kolegi i scenicznego partnera Wincen- tego Rapackiego, historia powstaniowa? Wiemy tak mało, że każdy scenariusz jest zarazem prawdopodobny i niewiarygodny.

Skromny przyczynek do badań nad sceną czerniowiecką, w okresie występowania na niej Heleny Modrzejewskiej, ofiarowuję Profesorowi Emilowi Orzechowskiemu,

niestrudzonemu badaczowi, popularyzatorowi dorobku wybitnej aktorki i opiekunowi spuścizny po niej.

Wstęp

Celem artykułu jest opracowanie repertuaru sceny polskiej w Czerniowcach w latach 1863–1865. Jego podstawę stanowi kronika teatralna, publikowana w badanym okresie w czerniowieckiej gazecie „Bukowina”.

Niemieckojęzyczna gazeta „Bukowina”, której właścicielem i wydawcą był Ernst Rudolf Neubauer, wychodziła regularnie od 6 stycznia 1862 roku do 5 stycznia 1868 roku. Wydawano ją w drukarni Johanna Eckhardta w Czerniowcach. Zdecydowana większość tytułu była poświęcona sprawom urzędowym Bukowiny, ale nie miała także część dotycząca pozostałych aspektów życia mieszkańców regionu, zwłaszcza stolicy prowincji, w tym kwestii religijnych, edukacyjnych, kulturalnych, wśród których znalazły się również tematy teatralne, a zwłaszcza kronika teatralna, dokumentująca bogate życie kilku scen Czerniowiec (Ungureanu 2007: 31–32).

Repertuar został porównany z *Repertuarem w alfabetycznym układzie tytułów sztuk* Jerzego Gota, zamieszczonym w almanachu poświęconym artystce (Got, Szczublewski 1958). Tytuły sztuk, ich autorów, tłumaczy, jak również obsadę zweryfikowano na podstawie *Słownika biograficznego teatru polskiego* (1973), bazy danych Centrum Badawczego Bibliografii Polskiej Estreicherów UJ (Elektroniczna baza bibliografii Estreichera, online) oraz repertuarów teatrów polskich z badanego okresu (Świetlicka 1968; Secomska 1971; Got, Orzechowski 1974; Marszałek 2003).

Polacy na Bukowinie

Od czasów drugiej wojny światowej Bukowina jest podzielona granicą rumuńsko-ukraińską, która przecina tę historyczną mołdawską krainę na dwa regiony – Bukowinę północną, należącą do Ukrainy, oraz południową, znajdującą się na terytorium Rumunii. W badanym okresie, w latach 1863–1865, Czerniowce stanowiły powołaną w 1849 roku, stolicę samodzielnej prowincji austriackiej, Księstwa Bukowiny, a sam region przeżywał okres gospodarczego, ekonomicznego i kulturalnego rozwoju. W latach 1775–1849, zatem niemalże przez trzy czwarte wieku, Bukowina, stanowiąc część Galicji, była silnie kolonizowana, w pewnym stopniu także przez Polaków, zarówno pracowników fizycznych, szlachtę ziemiańską, jak i inteligencję – duchowieństwo, nauczycieli, pracowników administracji, co wpłynęło na rozprzestrzenianie się sławizację regionu i ukształtowanie negatywnego stereotypu polonizacji Bukowiny (Kastory 2007: 227). Marius Petraru szacuje, że w latach 1869–1875 w Bukowinie mieszkało ok. 5 tys. Polaków. Dane nie są jednak

jednoznaczne. Florin Anghel, powołując się na badania Instytutu Topograficznego opracowane w 1895 roku, określa liczebność Polaków w latach 1870–1871 na 2475 (Anghel 1996: 98).

Przytaczając wyniki powyższych badań, Agnieszka Kastory podkreśla, że w latach sześćdziesiątych XIX wieku aż 40–45% administracji państwowej i właściciele ziemskich stanowili Polacy i zwraca uwagę na pozycję, jaką zajmowała w oczach tamtejszej ludności polska emigracja (Kastory 2007: 229). Sama, będąc obiektem opresyjnej polityki państw zaborczych, mogła być jako taka postrzegana również przez Bukowińczyków, którzy w wyniku konfliktów zbrojnych utracili suwerenność. Pamiętać należy także o czasach przedrozbiorowych, kiedy to Polacy, przedstawiciele warstw szlachecko-arystokratycznych wyruszyli na Mołdawię w celach zbrojnych, a wspomnienia, które po sobie zostawili, prowokowały do polonofobii, zwłaszcza wśród ludności wiejskiej (Biedrzycki 1973: 39, 179–181). Emigracja porobiorowa, zupełnie odmienna od wcześniejszej, częściowo, lecz niezupełnie, zatarła tę negatywną pamięć.

Chociaż liczba Polaków na Bukowinie w czasach zależności regionu od Austrii nigdy nie przekroczyła 6%, to jednak ich wpływ na kształtowanie społeczności był znaczący. Petraru rysuje wizerunek dziewiętnastowiecznej Polonii jako mniejszości, która w wysokim stopniu przyczyniła się do rozwoju Bukowiny w zakresie rolnictwa, handlu, przemysłu, w tym w szczególności górnictwa. Duży odsetek Polaków zasiadał także w administracji politycznej, w rządzie krajowym w Czerniowcach i w powiatach (Biedrzycki 1973: 42). Ich znaczenie zaczęło słabnąć od momentu odłączenia Bukowiny od Galicji w 1849 roku, niemniej jednak kształt czerniowieckiej Polonii kształtowały dwa pokolenia urodzonych i wychowanych na Bukowinie Polaków, a do nich nieustająco dołączali nowi emigranci, jak chociażby związani z budową i późniejszą obsługą kolei Lwów–Czerniowce w latach sześćdziesiątych specjaliści (Biedrzycki 1973: 42–43). Polonia czerniowiecka była zatem konglomeratem urodzonych na Bukowinie Polaków oraz emigracji zarobkowej, cywilnej, politycznej i wojskowej (związanej także z wybuchem i skutkami powstania styczniowego) (Biedrzycki 1973: 43).

Czerniowce, podobnie jak cała Bukowina, w omawianym okresie były miastem wielokulturowym, w którym współistniały różne narodowości: rumuńska, niemiecka, polska, żydowska, ukraińska, węgierska – jeśli wymienić tylko nacje, które posiadały na tym terenie własne szkolnictwo. Najliczniejsze i historycznie najstarsze społeczności w Bukowinie stanowili Ukraińcy (według spisu z 1857 roku – 170 tys., co stanowiło 38% tamtejszej ludności w ogóle) i Rumuni (204 tys., tj. 44,6%). Polaków w 1857 roku było 13 621, tj. ok. 3% ludności, a Niemców ponad dwa razy tyle, ok. 6,4%. Według spisu z 1880 roku Polaków było już 23 932 (4,21%) (Biedrzycki 1973: 225–228; Krasowska 2006: 40, 42). Jeszcze większa różnorodność niż narodowościowa była wyznaniowa, do trzech głównych wyznań należały prawosławne, rzymskokatolickie oraz izraelskie.

Trudno oszacować także liczebność Polonii w Czerniowcach w omawianym okresie. W latach 1845–1850 rodaków miało być 810, ale już w roku 1890 – 7610 (Anghel 1996: 99). Z pewnością przyrost Polaków nie był przez te cztery dekady jednostajny i proporcjonalny, gwałtowny ich wzrost związany jest z okresem powstania styczniowego i wkrótce po nim, a zatem czasów, kiedy funkcjonował w Czerniowcach stały teatr polski. Florin Anghel w tym czterdziestolecu upatruje fundamentów tożsamości obecnej Polonii bukowińskiej; to okres formowania się i konsolidacji polskiej mniejszości (Anghel 1996: 100).

Teatr polski w Czerniowcach – stan badań

Jak dotąd badacze polskiego i polonijnego życia kulturalnego Bukowiny skupiają się przede wszystkim na analizie jego przejawów po 1869 roku (Anghel 1996: 99–100; Petraru 2004; Kastory 2007), kiedy zaczęto powoływać liczne jak na tę stosunkowo niewielką społeczność organizacje, w tym m.in.: Towarzystwo Polskie Bratniej Pomocy i Czytelnii Polskiej, Towarzystwo Akademików Polskich, Bukowińskie Koło Polskie, Towarzystwo Rzemieślników „Gwiazda”, Dom Polski, oraz prasę, zwłaszcza wydawaną od 1883 roku „Gazetę Polską”. Jednak w badanym okresie na Bukowinie wychodziła tylko jedna polska gazeta. Redaktorzy „Bratka” wydali jedynie kilka numerów w 1864 roku, a do dzisiaj nie został odnaleziony żaden z nich, choć bez wątplenia stanowiłby cenne źródło do badań teatru polskiego i polonijnego tego regionu.

Teatr polski w Czerniowcach nie doczekał się wnikliwego opracowania, jednakże ważnym przyczynkiem jest artykuł Ewy Andrysiak *Teatr polski w Czerniowcach w II połowie XIX wieku. Zarys problematyki*, opublikowany w 2018 roku w pracy zbiorowej *Związki polsko-rumuńskie w historii i kulturze*, wydanej przez Związek Polaków w Rumunii (Andrysiak 2018: 376–395). Autorka powołuje się na znane źródła, takie jak *Teatra w Polsce* Karola Estreichera (Estreicher 1953, 1994), *Słownik biograficzny teatru polskiego* (1973), *Zaczyny dziennikarstwa polskiego na Bukowinie* Jana Bujaka (2006) oraz biografie poświęcone Helenie Modrzejewskiej (Got, Szczublewski 1958; Siedlecki 1990), jak również mniej znane, zwłaszcza *Karty z naszej przeszłości. Polski teatr w Cernăuți* Stefana Kolbusza (1936: 4). Andrysiak nie sięga do źródeł pierwotnych, a repertuar teatru z lat 1863–1865 przywołuje za almanachem *Helena Modrzejewska* Jerzego Gota i Józefa Szczublewskiego i uwzględnia w nim jedynie spektakle z udziałem Modrzejewskiej, przez co repertuar sceny polskiej w Czerniowcach z tego okresu, zamieszczony poniżej i stanowiący centralny element niniejszego artykułu, uzupełnia lukę w badaniach polskiego teatru na wschodzie.

Jan Bujak poświęcił teatrowi polskiemu 1863–1865 kilkunastonicowy rozdział książki *Zaczyny dziennikarstwa polskiego na Bukowinie* (2006: 11–14), w której powołuje się m.in. na gazetę „Kurjer Polski w Rumunii”. Autor nie jest precyzyjny

w podawanych informacjach¹, lecz ich zweryfikowanie na ten moment nie jest niestety możliwe. Autor *Historii Polaków na Bukowinie* Emil Biedrzycki poświęcił część rozdziału o życiu kulturalno-artystycznym w Rumunii teatrowi czerniowieckiemu (Biedrzycki 1973: 179–181). Ważnymi publikacjami są także artykuły Ștefănița-Mihaeli Ungureanu *Theaterchroniken in E.R. Neubauers „Bukowina” – Zeitung (II)*, omawiający kronikę teatralną Ernsta Rudolfa Naubauera, publikowaną w „Bukowinie” (Ungureanu 2008), oraz *Die Zeitung „Bukowina” (1862–1868) und seine literarische Beilage „Das Sonntagsblatt” (1862) – literarische und künstlerische. Beiträge zum Bukowiner kulturleben*, dotyczący artystycznego życia Czerniowiec, opisywanego w gazecie, z uwzględnieniem przedstawień teatralnych (Ungureanu 2007).

Punktem wyjścia dla polskich badaczy czerniowieckiej sceny są *Teatra polskie* Karola Estreichera (1953, 1994). Historyk rozpoczyna opowieść o polskim teatrze w Czerniowcach w 1826 roku, kiedy to w teatrze niemieckim grano polskie komedie. W 1831 roku do stolicy Księstwa Bukowiny przyjechały zespoły Józefa Cieplika i Feliksa Stobińskiego, a trzy lata później zespół teatru lwowskiego. W 1851 roku przez kilka tygodni występował zespół Leona Borkowskiego. W latach 1853, 1854, 1858 i 1859 Czerniowce odwiedzali aktorzy ze Lwowa. Estreicher odnotował występy Tomasza Chełchowskiego w 1853 i 1854 roku, w czasie gdy pełnił on funkcję dyrektora teatru lwowskiego. Chełchowski przyjechał z zespołem także w 1855 roku, o czym świadczy m.in. *Pamiętka teatru polskiego w Czerniowcach*, wydana w tym samym roku przez suflera Franciszka Włodarskiego (*Pamiętka teatru polskiego w Czerniowcach* 1955; *Słownik biograficzny teatru polskiego* 1973: [hasło] *Chełchowski*). W 1862 roku do Czerniowiec dotarli artyści z Krakowa pod dyrekcją Juliusza Pfeiffera (Estreicher 1953, t. 1: 61–65). Historia kronikarza kończy się na wzmiance o pierwszym stałym teatrze polskim w Czerniowcach, powołanym i prowadzonym przez Lucjana Ortyńskiego, kontynuowanym przez Gustawa Zimajera (Estreicher 1953, t. 1: 6). *Słownik biograficzny teatru polskiego*, a za nim Andrysiak, przywołują krótki okres dyrekcji Wincentego Rapackiego i tzw. działówki w listopadzie i grudniu 1863 roku (Andrysiak 2018: 382), o czym nie wspomina Estreicher. W „Bukowinie” jednakże odnaleźć można informację, że dyrektorem był Piotr Woźniakowski, a Rapacki pełnił funkcję reżysera („Bukowina” 25 listopada 1863). Nadto, w przezwie występów stałego teatru, w lipcu 1864 roku, do Czerniowiec przyjechał zespół lwowski pod dyrekcją Adama Miłaszewskiego. Artyści dawali przedstawienia do początków sierpnia tego roku („Bukowina” 27 lipca 1864).

Karol Estreicher w ostatnim zdaniu swojej relacji napisał: „Tu pani Modrzejewska zbierała pierwsze owoce swego niezwyčajnego talentu” (1953, t. 1: 6). Historia

¹ Podaje m.in., że czasopismo powstawało w kręgu osób związanych z teatrem polskim, a za jego redakcją odpowiedzialni mogli być Leon von Efinowicz (Efinowicz/Eminowicz, związany z innym czasopismem „Bukowina”), aktor Albert Dębowski (Dembowski) oraz sekretarz teatru Walery Tomaszewicz (s. 15). W innym miejscu jednak (s. 13), badacz podaje, że sekretarzem sceny był Karol Neuwirth.

teatru zapamiętała Czerniowce przede wszystkim poprzez pryzmat początków kariery wybitnej artystki. W licznych opracowaniach, zwłaszcza w polskich biografiach aktorki, Franciszka Siedleckiego *Helena Modrzejewska* (1990), Józefa Szczublewskiego *Żywoć Modrzejewskiej* (1975), almanachu Gota i Szczublewskiego (1958), Tymona Terleckiego *Pani Helena* (1991), występy artystki w głównych rolach zdominowały historię o czerniowieckiej scenie. Wszystkie prace bogate są w szczegóły dotyczące pierwszego polskiego stałego teatru w stolicy Bukowiny, co stanowić może zarówno punkt wyjścia, jak i odniesienia dla jego charakterystyki.

Niedogodnością w korzystaniu z almanachu Gota i Szczublewskiego jest to, że autorzy nie precyzują, na jakiej podstawie powstał. We wstępie redaktorzy wprawdzie wymieniają źródła, z których korzystali, ale nie wiążą ich z poszczególnymi częściami książki. Wobec powyższego nie jest jasny stosowany przez Jerzego Gota² chociażby dobór wymienianych w obsadach aktorów. Badacz zadeklarował korzystanie z „Bukowiny”, czasami nawet gazeta pojawia się w przypisach jako odwołanie, ale przy podawaniu obsady spektaklu ogranicza się on tylko do kilku artystów. Parę przedstawień z udziałem Modrzejewskiej zostało pominiętych. Tutaj sytuacja wydaje się być bardziej klarowna; biografista zapewne nie miał dostępu do wszystkich numerów „Bukowiny”. Ale dlaczego podawali inne dane niż te, które mogli odnaleźć w czerniowieckiej gazecie? Wnioskować by należało, że mieli dostęp do innych źródeł. Jakich? We wstępie powołują się na afisze, rękopisy i czasopismach przechowywane w jedenastu polskich i zagranicznych instytucjach, wśród których znajduje się Österreichische Nationalbibliothek w Wiedniu, przechowująca tomy „Bukowiny”. Ponieważ biografowie stworzyli bardzo obszerne opracowanie, obejmujące całe zawodowe życie artystki, dzieląc je na kilka działów, niezwykle trudno jest oszacować, z których instytucji korzystali, opisując kolejne etapy kariery Heleny Modrzejewskiej. Na ten moment wymienione biblioteki nie przechowują źródeł (z wyjątkiem wspomnianej gazety) z lat 1863–1865 dotyczących teatru polskiego w Czerniowcach. Procedura badawcza Jerzego Gota, bez wątplenia słuszna, niestety obecnie jest niejasna.

Udało się ustalić, że co najmniej 77 razy Modrzejewska wystąpiła w Czerniowcach. Jerzy Got podaje liczbę 44 ról, w których artystka debiutowała w stolicy Bukowiny. Ról Modrzejewskiej jest bez wątpienia więcej, o części z nich recenzenci „Bukowiny” piszą wprost, o innych można jedynie domniemywać. Biograf nie odnotował takich dramatów jak: „Panny Konopianki” Marii Ilnickiej; „Siedem dziewcząt w mundurze” [„Siedem dziewcząt pod bronią”] F.W. Bournonville’a, A. Dartois [d’Artois], M.E. W de Lambert Théaulo; „Po naszymu” Zygmunta Chlebnickiego, „Niewolnika małżonka” [„Niewolnika męża”] L. Rhéal; „Poszukuje się nauczyciela” A.P.H. Decourcelle’a,

² Autorami almanachu są Jerzy Got i Józef Szczublewski, jednakże – jak deklarują w *Przedmowie* badacze – odpowiedzialnym za przygotowanie prowincjonalnej części kariery Modrzejewskiej, w tym pobytu w Czerniowcach i repertuaru tamtejszego teatru był Jerzy Got.

A. Jaime'a, „Trzy wizyty” [„Potrójne zaloty”] A. Bourdois; „Plotkarza” Józefa Korzeniowskiego. Inna rola, Judyty w dramacie „Uriel Akosta” Karla Gutzkowa, została przez Gota przypisana dopiero do roku 1868, podczas gdy jest to jedna z pierwszych ról Modrzejewskiej w Czerniowcach. Szczegółowe informacje znajdują się w przypisach do poszczególnych przedstawień.

Teatr Polski Czerniowcach 1863–1865

Do początków czerwca 1863 roku przedstawienia teatralne w Czerniowcach odbywały się w specjalnie do tego celu przystosowanych salach hoteli Moldavie, Zum Schwarzen Adler oraz Hotel Zum Kronprinzen. Dwa lata trwała budowa teatru, sfinansowanego przez Nikolausa Rittersa von Bruckenthal. Pierwsze przedstawienie w nowym budynku odbyło się 10 czerwca (Ungureanu 2007: 36). Kolejni dyrektorzy teatralni prowadzili jedną, dwie, a czasami nawet trzy sceny. W latach 1863–1865 w mieście funkcjonowały z różną intensywnością cztery stałe teatry: polski, niemiecki, rumuński i włoski (opera), a nadto mieszkańcy mieli możliwość uczestniczenia w przedstawieniach teatrów występujących w Czerniowcach gościnnie, jak chociażby wędrownego teatru ukraińskiego czy stałego teatru polskiego ze Lwowa. Konkurencja była zatem duża. Dyrektorką sceny rumuńskiej w 1865 roku była Fanny Tardini-Vladicescu (1823–1908), sceny niemieckiej w 1863 roku Josef Stampfl, polskiej w 1863 – Lucjan Ortyński (Eisenbach; 1836–1873), który wkrótce przejął także prowadzenie sceny niemieckiej. Gustaw Zimajer (Modrzejewski; 1826–1901) miał ambicje prowadzenia wszystkich trzech scen, co udało mu się częściowo, chociaż koncesję otrzymał na każdą z nich. W sposób naturalny w różne konfiguracje łączyły się także zespoły aktorskie. Polscy aktorzy, np. Lucjan Ortyński i jego żona Maria Ortyńska (Eisenbach; z d. Osmólska; 1842–1863), jak również Józef Benda (daty życia nieustalone; działał do 1876 roku) czy Józefina Rapacka (z d. Hoffmann; 1839–1891), występowali także w przedstawieniach niemieckich. Wspomniany Stampfl i Eugenie Schmid – w spektaklach polskich. Wielokrotnie wieczory teatralne składały się ze sztuk granych w dwóch, a nawet trzech językach.

Celem niniejszego artykułu jest prezentacja polskiej sceny, poniżej zatem ukazano w ciągu chronologicznym kluczowe momenty trzech (a w zasadzie dwóch i pół) sezonów polskiego teatru w Czerniowcach.

1 marca 1863 – otwarcie pierwszego sezonu pod dyktando Ortyńskiego

26 lipca [?] 1863 – ostatnie przedstawienie polskiego zespołu

1 października 1863 – otwarcie sezonu sezonu pod dyktando Ortyńskiego

19 listopada 1863 – Ortyński zrzeka się dyktando teatru polskiego (nadal prowadzi scenę niemiecką)

20 listopada 1863 – dyrekcją obejmuje Piotr Woźniakowski³

Ok. 10 grudnia 1863 – zawiązuje się tzw. działówka

31 maja 1864 – ostatnie przedstawienie drugiego sezonu

2 października 1864 – otwarcie trzeciego sezonu, pod dyktando Zimajera (19 listopada inauguracja sezonu na scenie niemieckiej)

Druga połowa grudnia 1864 – ostatnie przedstawienie polskiego teatru przed wyjazdem do Tarnopola.

Styczeń – lipiec 1865 – zespół polski pod kierownictwem artystycznym Józefa i Feliksa Bendów wyjeżdża na 16 przedstawień do Tarnopola (styczeń–luty)⁴, stamtąd do Złoczowa (czerwiec), Brzeżan oraz Przemyśla (lipiec)

Lipiec–sierpień 1865 – przedstawienia teatru polskiego w Czerniowcach pod dyktando Zimajera (ostatnie w tym roku)⁵

Lucjan Ortyński do Czerniowiec przyjechał najprawdopodobniej z Przemyśla w początku 1863 roku. Wcześniej pracował jako aktor, reżyser i kierownik artystyczny w zespole Konstantego Łobojko, gdzie spotkał się m.in. z Modrzejewską i Zimajerem. W Stanisławowie, prowadzona przez Łobojkę antrepriza stanęła na skraju bankructwa, Ortyński podjął się jej prowadzenia, i już jako dyrektor teatralny wyjechał do Złoczowa, a potem Przemyśla i następnie do Czerniowiec⁶.

Pierwsze przedstawienie na polskiej scenie odbyło się już 1 marca, a nie 7 marca, jak podaje większość źródeł (Got, Szczublewski 1958; *Słownik biograficzny teatru polskiego* 1973; Szczublewski 1975; Andrysiak 2018). Jan Bujak z datą 7 marca wiąże powołanie Towarzystwa Sceny Polskiej w Czerniowcach, podczas gdy samą działalność teatru czerniowieckiego przesuwając w bliżej niedookreślonej przyszłość, podkreślając jednak, że jest to pierwsza organizacja skupiająca samych Polaków o charakterze wyraźnie polskim. Zwraca także uwagę na fakt, że to trzeci, po Krakowie i Lwowie, polski teatr zawodowy w Galicji (Bujak 2006: 12). Gwoli ścisłości jednak, w omawianym okresie Czerniowce zostały już odłączone od Galicji, a scenę

³ Późniejsze opracowania tematu najczęściej podają, że dyrektorem polskiej sceny został wówczas Wincenty Rapacki (m.in. Szczublewski 1975: 39). Najprawdopodobniej jednak tę funkcję pełnił Piotr Woźniakowski, a Wincenty Rapacki został reżyserem (kierownikiem artystycznym). Rapacki pozostał w zespole jeszcze przez kilka miesięcy.

⁴ Według: „Bukowina” 1 stycznia 1865. Szczublewski (1975: 43) podaje, że zespół wyjechał w półroczny objazd Galicji.

⁵ Te dane pokrywają się w dużej mierze z ustaleniami Bujaka (2006: 12–13), według którego dyrektorem polskiej sceny obejmowali kolejno: od początku marca do lipca oraz od 1 września do 20 listopada 1863 roku – Ortyński, od 20 listopada do 10 grudnia 1863 roku – Rapacki, od 10 grudnia do 30 kwietnia 1864 roku – Zimajer.

⁶ W liście wysłanym ze Stanisławowa 6 października 1862 roku Ortyński donosił Władysławowi Łozińskiemu: „Obecna chwila jest dla mnie krytyczną, potrzebuję całej energii, aby siebie i swoich kolegów uratować od zguby”, *Korespondencja Władysława Łozińskiego z lat 1861–1913*, t. 11: *Niemcewicz–Puzyna*. Biblioteka Jagiellońska, BJ Rkp. 10056 III.

o podobnym statusie organizacyjnym i zbliżonym poziomie artystycznym posiadał chociażby wspomniany Stanisławów. Zasadniejszym określeniem byłyby tutaj raczej termin teatr stały, a nie zawodowy.

Zespół w pierwszym sezonie (wiosna 1863) prezentował się następująco:

Wincenty Rapacki (1840–1925), Lucjan Ortyński (Eisenbach), Piotr Woźniakowski (1831–1890), Leon Karsznicki (1815–1876), Edward Hennig (1821–1874), Grabski (daty życia nieustalone), Aleksander Ładnowski (1815–1891), Julian Grabiński (działał 1862–1896), Józef Iwański (działał 1851–1879), Mokrzycki (być może Onufry Mokrzecki); Helena Modrzejewska (1840–1909), Maria Ortyńska (Eisenbach), Franciszka Hennig (z d. Nowicka; 1828 lub 1830–1876), Teofila Kwiecińska (zam. Hoffman; 1843–1885), Maria Gołębiowska (Głębiewska, z d. Michałowska; działała 1829–1878), Bronisława Ładnowska (zam. Wolska, ok. 1840–1926), Magdalena Iwańska (działała od 1863 – zm. 1868), Joanna Karsznicka (1827 – działała do 1872) oraz gościnnie: Honorata Majeranowska (1828–1901).

Opublikowany w „Bukowinie” na początku 1864 roku *Almanach teatralny*, w którym zawarto podstawowe informacje zarówno o polskiej, jak i niemieckiej scenie, pozwala na uzupełnienie powyższych danych. Według jego autora, Marcelego Czechowskiego, zespół polski liczył wówczas 29 osób, w tym 11 aktorów i 9 aktorek, kierownika zespołu i kierownika sceny, suflera, dekoratora-maszynistę, kasjera, rekwizytora, kostiumologa, fryzjera, inspicjenta (asystenta). Dyrektor, komitet zarządzający o bliżej niesprecyzowanych zadaniach i sekretarz byli wybierani spośród członków zespołu. Według Czechowskiego teatr w tym składzie grał od 7 marca i do końca 1863 roku wystawił 140 sztuk po polsku („Bukowina” 10 stycznia 1864). (Na podstawie „Bukowiny” udało się zidentyfikować 111 sztuk, wystawionych w polskim teatrze)⁷.

Zespół w drugim sezonie (1863/1864) to:

Wincenty Rapacki, Edward Hennig (1821–1874), Walery Tomaszewicz (ok. 1839–1892), Hipolit Miłowski (działał 1851–1879), Piotr Woźniakowski, Lucjan Ortyński (Eisenbach), Albert Dembowski (właśc. A. Weissflock; działał 1858–1894), Leon Karsznicki, Julian Grabiński, Gustaw Zimajer; Helena Modrzejewska, Bronisława Ładnowska (Wolska), Maria Gołębiowska, Magdalena Iwańska, Śliwińska, Zdarska⁸, Józefa Tomaszewiczowa (pseud. Kossowska, z d. Benda; 1842–1911), Józefina Rapacka, Teofila Kwiecińska, oraz gościnnie: Eugenie Schmid, Josef Stampfl. Stanisław Duniecki (1839–1870) był kapelmistrzem.

⁷ Almanach bez wątpienia wymaga krytycznej lektury, niemniej jednak informacje w nim zawarte, chociaż nieściśle, są, zwłaszcza z krytyczną analizą bieżących relacji prasowych, bardzo pomocne. Skład zespołu w ciągu roku ulegał zmianom, wątpliwy jest także demokratyczny wybór dyrekcji.

⁸ Nie udało się ustalić personaliów tych aktorek.

Zespół w trzecim sezonie (1864/1865) tworzyli:

Hipolit Miłowski, Adolf Dembowski, Józef Tomaszewicz, Józef Benda⁹, Feliks Benda (1833–1875), Gustaw Zimajer, Tomasz Zwoliński (działał 1857–1883), Stefan Wolf (daty życia nieustalone); Helena Modrzejewska, Józefa Tomaszewiczowa, Maria Colasch, Braunschweig (nieustalona), Henryka Benda (1849–1920), Stanisława Benda, Śliwińska, Maria Gołębiowska.

Na podstawie artykułu Stefana Kolbusza można pokusić się o uzupełnienie składu zespołu Zimajera, zaznaczyć jednak należy, że wymienione poniżej osoby nie pojawiły się na szpaltach „Bukowiny” w czasie ostatniego z omawianych sezonów. Byliby to niewymienieni z imienia aktorzy Iwankowski, Biał[ł]ecki oraz Homme, oraz uczennice dramatyczne F. Dolinowska, Julia Dolinowska, Ginterówna, Iliwińska oraz uczeń dramatyczny Ostyński. Kolbusz wymienia także lekarza teatralnego dr. Guttmanna, dekoratora Kozłowskiego, kasjera Janowicza, suflera Bronisława Lutosła[o]wskiego, sekretarza Karola Neuwirtha. Szymon Benda był kapelmistrzem, Józef Benda reżyserem, a Iwankowski inspicjentem. Nadto, jak deklaruje Kolbusz: „Prócz tego personelu artystycznego posiadał teatr liczny personel techniczny. I tak teatr miał własnego maszynistę, fryzjera, kostiumera, lożmajstra, rekwizytora, afiszera i trzech bileterów. Nie koniec jeszcze na tym. Teatr posiadał własną orkiestrę, złożoną z dwunastu muzyków” (Kolbusz 1936: 4). Dzięki uprzejmości Anny Jędrzejczyk udało się także na podstawie zbiorów Instytutu Sztuki Polskiej Akademii Nauk ustalić jeszcze jedną aktorkę, związaną z polskim teatrem w Czerniowcach w sezonie 1864/1865 – jest to Rozalia Wołłowicz – oraz potwierdzić obecność w zespole wymienionego przez Kolbusza Białeckiego.

W lipcu i sierpniu 1865 roku zespół polskiego teatru składał się w zdecydowanej części z członków rodziny Modrzejewskiej. Oprócz samej artystki, byli to Józefa Tomaszewiczowa, Józef i Feliks Benda – rodzeństwo Heleny, Walery Tomaszewicz, mąż Józefy, oraz Stanisława¹⁰, i Henryka – adoptowana córka Feliksa. Szczublewski wymienia także Szymona Bendę – oraz Weronikę – żonę Feliksa (Szczublewski 1975: 46).

W końcu sierpnia Modrzejewska podjęła decyzję o odejściu od Gustawa Zimajera i porzuceniu sceny czerniowieckiej. W licznych wspomnieniach i późniejszych opracowaniach zachowała się legenda o ucieczce aktorki wraz z czteroletnim synem pod osłoną nocy do Krakowa. Jak się wydaje, początkiem tej opowieści jest krótka notatka, opublikowana w „Bukowinie” 24 listopada 1865 roku, której treść można sprowadzić do zapowiedzi przedślubnych Heleny Modrzejewskiej i Zimajera. Ślub miał się odbyć wkrótce. Informacja została prasie przekazana pisemnie

⁹ Według *Słownika biograficznego teatru polskiego* występował także w zespole Ortyńskiego 1862–1863, ale to zapewne przed przyjazdem do Czerniowiec.

¹⁰ Modrzejewska we wspomnieniach pisze, że Stanisława Benda pełniła w teatrze funkcję suflera, jednak z repertuaru wynika, że była także aktorką (Modrzejewska 1957: 69).

przez niewymienionego z imienia ani nazwiska dziennikarza, który po pierwsze był przekonany o szybkim powrocie artystki do Czerniowiec, po drugie uważał, że zarówno zapowiedzi, jak i planowane zaślubiny obalają krzywdzącą plotkę o nagłym, nocnym wyjeździe Modrzejewskiej z miasta. Oprócz samej informacji o ucieczce aktorki od Zimajera, ta krótka notka stawia także znak zapytania nad inną, często podawaną przez biografów aktorki, informacją o podawaniu się pary za małżeństwo¹¹, czemu m.in. miał służyć, przyjęty przez nich wspólny pseudonim, a co ugruntowała aktorka w licznych wywiadach, udzielanych już w Ameryce, oraz w pamiętnikach *Wspomnienia i wrażenia* (Modrzejewska 1957: 69). Być może list nieustalonego reportera miał na celu zdyskredytowanie pozycji towarzyskiej Modrzejewskiej, a być może poprawę sytuacji Zimajera. Powrót artystki do Czerniowiec był wątpliwy. Modrzejewska była już wówczas zaangażowana w teatrze krakowskim, gdzie odnosiła pierwsze sukcesy. Pisał o tym reporter „Bukowiny” w korespondencji z Krakowa z datą 18 października. Sama artystka o wyjeździe z Czerniowiec napisała w pamiętnikach zwięźle: „Matka i brat mój Feliks przewieźli mnie i mojego syna Rudolfa do Krakowa, i od tej chwili rozeszłam się z panem Modrzejewskim” (Modrzejewska 1957: 117). Ponieważ aż do końca 1865 roku w „Bukowinie” nie można odnaleźć już żadnej informacji o polskich przedstawieniach, należy przyjąć, że wraz z aktorką z Czerniowiec wyjechała także jej rodzina. Zimajer pozostał w Czerniowcach i już 16 września zainaugurował kolejny sezon teatru niemieckiego.

8 października 1865 roku opublikowano w „Bukowinie” obszerny artykuł, którego głównym celem była diagnoza stanu teatru w Czerniowcach, zarysowanie perspektyw i oczekiwań stawianych dyrektorowi i artystom. Funkcję dyrektora nadal pełnił Gustaw Zimajer. Ale czy był to teatr polski i niemiecki, czy tylko niemiecki? Nic nie wskazuje na funkcjonowanie sceny polskiej. Z całą pewnością funkcjonowała jednak scena polska w roku następnym, 1866.

Uważana lektura „Bukowiny” dostarcza wielu cennych informacji na temat polskiego teatru i osób z nim związanych. To wartościowe źródło, pomagające uzupełnić puste miejsca w biografiach polskich ludzi teatru. Jedną z takich postaci jest niedoceniany, chociaż być może należałoby powiedzieć – skrzywdzony – przez historyków teatru, jeden z dyrektorów czerniowieckiej sceny, Gustaw Zimajer, zapamiętany jako ten, który „(...) wychował dwie najgłośniejsze w drugiej połowie XIX wieku na polskich scenach aktorki: Helenę Modrzejewską i Adolfinę Zimajerową” (Szczyblewski 1975: 39). Pozostający w cieniu dwóch gwiazd Zimajer m.in. sfinansował budowę teatru letniego Arena w bukowieńskiej stolicy, w którym zamierzał dawać przedstawienia w językach polskim, niemieckim i rumuńskim, oraz wspierał aktorów, udzielając im

¹¹ Szczyblewski przywołuje m.in. dowód tożsamości, wydany przez czerniowiecką policję, według którego Modrzejewska nosiła nazwisko Sinnmayer (Zimajer) i była żoną dyrektora teatru (1975: 22, 44). Biograf niestety nie podaje, gdzie znajduje się ten dokument, więc tej informacji póki co nie można zweryfikować.

pożyczek. To duży wkład w konsolidację wielokulturowego środowiska kulturalnego Czerniowiec (Balan, Vatamaniuc 2007: 61–63; Ungureanu 2008: 69)¹².

Kronika teatralna gazety dostarcza także wielu cennych informacji na temat funkcjonowania teatru, jego strony nie tylko artystycznej, ale również administracyjnej, cen biletów¹³ w poszczególnych sezonach, zasad abonamentowania łóż („Bukowina” 21 października 1864, 29 grudnia 1865), przygotowań do kolejnych sezonów („Bukowina” 18 września 1864, 6 września 1865), starań dyrektorów o uzyskanie koncesji („Bukowina” 16 czerwca 1864), powstania komitetu wsparcia instytucji i jego prac („Bukowina” 29 grudnia 1865) czy postępów w budowie nowego budynku teatralnego („Bukowina” 8, 12, 19 stycznia 1864).

W ciągu trzech sezonów w latach 1863–1865 na polskiej scenie w bukowińskiej prowincji pokazano nie mniej niż 180 sztuk, z których kilka na tyle cieszyło się uznaniem publiczności, że zdecydowano się je powtórzyć. Dominowały melodramaty i komedie, a wśród autorów sztuk odnaleźć można uznanych dramatopisarzy, takich jak Aleksander Fredro, Józef Korzeniowski, Jan Nepomucen Kamiński, a nawet Szekspir. W Czerniowcach zdobywali doświadczenie znakomici polscy aktorzy. To nie tylko Helena Modrzejewska, ale także Wincenty Rapacki, Feliks Benda czy Aleksander Ładnowski. Wielokulturowe środowisko z kilkoma scenami, wielojęzyczną publicznością stworzyło szczególną społeczność, w której artyści różnych narodowości pracowali wspólnie w jednym budynku teatralnym, przekraczając bariery różnic kulturowych i politycznych. Konstatacja Józefa Szczublewskiego, który analizując wczesny etap twórczości Modrzejewskiej, napisał: „Teatr polski w Czerniowcach mieści się na samym dnie piękła aktorskiego (...)” nie wydaje się słuszna.

Do opisywania przedstawień zastosowano następujący klucz:

Data dzienna

Tytuł sztuki [wariant(y) tytułu], autor, tłumacz

Aktor – rola, aktor – rola, aktor – rola... oraz: aktorzy [których ról nie udało się ustalić]

Informacje wątpliwe zostały opatrzone znakiem zapytania w kwadratowych nawiasach: [?].

¹² Zimajer prowadził teatr niemiecki w Czerniowcach co najmniej do 1868 roku, a prawdopodobnie do roku 1869 („Neues Fremden-Blatt” 23 września 1868).

¹³ Przykładowo abonament na sezon 1863/1864, obejmujący 12 spektakli, kosztował 6 florenów i 75 koron (miejsce w 2 rzędzie), 9 florenów (miejsce w pierwszym rzędzie) lub 15 florenów i 30 koron (w łoży). Abonament całej łoży kosztował 45 florenów. Ceny biletów takie same dla przedstawień polskich i niemieckich („Bukowina” 9 października 1863).

Aktorzy zostają wymienieni tylko z nazwiska, z wyjątkiem osób, których identyfikacja byłaby bez inicjału imienia trudna. Autorów dramatycznych zapisuje się z inicjałem (inicjałami) imienia.

Podane zostają tylko te informacje, które udało się odnaleźć.

Przykładowy opis:

„Angelo, tyran Padwy” [„Angelo Malipieri, tyran Padwy”] V. Hugo, tłum. T. Wolański
Modrzejewska – Thisbe, Dembowski – Angelo Malipieri, W. Tomaszewicz – Lutnista, J. Tomaszewicz – Katarzyna oraz: Miłowski

Teatr w Czerniowcach 1863–1865. Repertuar

1863

1 marca

„Dziewczyna i dama” J. Korzeniowski

4 marca

„Staroświecczyzna i postęp czasu” J.N. Kamiński

Między 5 a 12 kwietnia

„Uriel Akosta” K. Gutzkow, tłum. M. Bołoz-Antoniewicz
Modrzejewska – Judyta [?]¹⁴

13 kwietnia

„Majątek albo imię” J. Korzeniowski
Rapacki – Starzycki [?]

15 kwietnia

„Poczwarka” C. Brich-Pfeiffer na podstawie powieści G. Sand, tłum. J. Dzierzkowski
Modrzejewska – Fanchon, Rapacki – Landry

20 kwietnia

„Śluby panieńskie” A. Fredro

¹⁴ Jerzy Got datuje występ Modrzejewskiej w tej sztuce dopiero na 7 lipca 1868 roku w Poznaniu (Got, Szczublewski 1958: 129–130).

Modrzejewska – Aniela [?], Ładnowska – Klara [?]¹⁵, Ortyński (Eisenbach) – Gustaw, Woźniakowski – Albin, oraz: Karsznicki

22 kwietnia

„**Domy polskie w XVII wieku**” K. Majeranowski na podstawie *Marii* A. Malczewskiego
Modrzejewska – Maria, Ortyński (Eisenbach) – Seweryn, Rapacki – Wojewoda, Woźniakowski – Wilczek, Hennig – Marszałek, Karsznicki – Miecznik

24 kwietnia

„**Pierwej mama**” J. Korzeniowski

Modrzejewska – Zofia, Karsznicka – Matka, Rapacki – Marszałek (Zalotnik), Woźniakowski – Stanisław (Rege)

„**Temperamenta, czyli złe wychowanie**” A. Decomberousse, J.C. d’Apagny, tłum. J. Jasiński, benefis M. Ortyńskiej (Eisenbach)

Modrzejewska – Córka I, M. Ortyńska (Eisenbach) – Córka II, Kwiecińska – pokojówka, Gołębiowska – matka, L. Eisenbach – kochanek, oraz: Karsznicki, Woźniakowski, Rapacki

25 kwietnia

„**Uriel Akosta**” K. Gutzkow, tłum. M. Bołoz-Antoniewicz

Modrzejewska – Judyta [?]

27 kwietnia

„**Dożywocie**” A. Fredro

Rapacki – Łatka, Eisenbach – Leon, Modrzejewski (Zimajer) – Twardosz, Modrzejewska [?] – Róża, oraz: E. Henning, Karsznicki

29 kwietnia

„**Tajemnice modnego świata, czyli tak się dzieje**” [„Tak się dzieje, czyli życie nad stan”] S. Bogusławski

Rapacki – Henryk, Ortyński (Eisenbach) – Wsiejowski, Ładnowska – Adela, Gołębiowska – Rypsowa, Modrzejewska – Celina, Zimajer – Lichwiarz oraz: Grabski

Między 1 a 9 maja [2 maja?]

„**Mazepa**” J. Słowacki

Woźniakowski – Mazepa, Rapacki – Wojewoda, E. Henning – Chmara, Ortyński (Eisenbach) – Zbigniew, Karsznicki – Jan Kazimierz, Modrzejewska – Amelia

¹⁵ Według almanachu (Got, Szczublewski 1958: 128) wcześniej, m.in. w Brodach i Samborze, Modrzejewska grała Klarę.

Między 1 a 9 maja [4 maja?]

„**Majster i czeladnik**” J. Korzeniowski

Woźniakowski – Szczyglik, Ładnowski – Żyd, Karsznicki – Nieznajomy, E. Henning – Szarucki, Rapacki – Łykalski, Gołębiowska – Szarucka, Modrzejewska – Basia

Między 1 a 9 maja [6 maja?]

„**Wojna z kobietą**” J. Korzeniowski

Ładnowska, Ortyńska (Eisenbach), E. Henning, Ładnowski

10 maja

„**Joanna Maria, kobieta z ludu**” [„Maria Joanna, kobieta z gminu”] A. Dennery (A. Phillippe), J. Mallian

Ładnowska – Joanna Maria, Modrzejewska – Zofia [?] oraz: Rapacki, Henning, Woźniakowski

Między 11 a 22 maja

„**Zerwany most**” K. Ciszewski (Cieszewski)

Woźniakowski, Karsznicki, Ortyński (Eisenbach)

„**Cyrulik**” [„Cyrulik ze Zwierzyńca”] B. Dębicki z muzyką Piotra Studzińskiego

Henning – Cyrulik, Rapacki – Łukasz (kucharz), Woźniakowski – Mazur, Modrzejewska – dziewczyna mazurska oraz: Gołębiowska, Grabiński

Między 11 a 22 maja

„**Chłop**” L. Szajerowicz

Między 11 a 22 maja

„**Legat Hetmana, czyli trzy Ryngrafy**” [„Legat hetmana”] L. Starzeński

Rapacki – Michał Wiśniowiecki, Karsznicki – Sobieski, Woźniakowski – lekarz, Ortyński (Eisenbach) – kapitan kawalerii

Między 11 a 22 maja

„**Po północy**” A.A. Bourgeois, tłum. J.T.S. Jasiński, B. Dawison

„**Łobzowianie**” W.L. Anczyc

Między 11 a 22 maja

„**Plotkarz**” J. Korzeniowski

E. Henning – Plotkarz oraz: Modrzejewska [?]

28 maja

„**Rodzina zbójców**” [„Rodzina zbójców, czyli Mauprat”] G. Sand. Benefis Wincen-
tego Rapackiego

Rapacki – Jean Mauprat, Woźniakowski – Leonard Mauprat, Ortyński (Eisenbach) – Bernhard oraz: Karsznicki, Ładnowska, Henning

4 czerwca

?

Majeranowska¹⁶

Między 16 czerwca a 2 lipca¹⁷

„Ciotunia” A. Fredro

Rapacki – Edmund, E. Henning – Szambelan [?], Woźniakowski – Zdzisław, Modrzejewska – Alina [?], Ładnowska – Flora [?]

Między 16 czerwca a 2 lipca

„Stara romantyczka” S. Bogusławski

Gołębiowska – Aldona, Ortyńska (Eisenbach) – pokojówka, Ortyński (Eisenbach) – Wacław, E. Henning – Baron [?] oraz: Woźniakowski

Między 16 czerwca a 2 lipca

„Stach i Zośka” S. Szymański

Woźniakowski – Stach, Modrzejewska – Zośka oraz: Gołębiowska

Między 16 czerwca a 2 lipca

„Wesele przy latarniach” J. Offenbach, libretto L. Battu, M. Carré. Benefis Majeranowskiej

Majeranowska – Małgorzata, Modrzejewska – Kunegunda [?], Kwiecińska – Kasia, Woźniakowski – Jacques

„Staruszek”, 1 aktówka z franc. nieustalonego autorstwa

Rapacki – rola tytułowa

Między 16 czerwca a 2 lipca

„Córka adwokata” M.L.V. Ancelot

„Folwark Primerose” E. Cormon, F. Dutertre de Véteuil, tłum. A. Gellert

Modrzejewska – Maria, Rapacki – James, Woźniakowski – Książę Jerzy

Między 16 czerwca a 2 lipca

„Barbara Radziwiłłówna” A. Feliński. Benefis Gołębiowskiej

¹⁶ Pierwszy występ Honoraty Majeranowskiej nie zgromadził wielu widzów. Powinna wystąpić trzy razy, ale nie udało się ustalić, ile razy pojawiła się na scenie.

¹⁷ Występy w nowym budynku teatralnym. Pierwsze z przedstawień na remont kościoła katolickiego.

Modrzejewska – Barbara Radziwiłłówna, Ortyński (Eisenbach) – Zygmunt August, Ładnowska – Bona, Rapacki – Tarnowski

Między 16 czerwca a 2 lipca

„**Damy i Huzary**” A. Fredro

Karsznicki – Major, E. Hennig – Rotmistrz, Woźniakowski – Porucznik, Rapacki – Kapelan, Modrzejewska – Zosia, Gołębiowska – siostra Majora, Iwańska – siostra Majora, Ładnowska – siostra Majora, Karsznicka – pokojówka, Kwiecińska – pokojówka, F. Henning – pokojówka, Mokrzycki – huzar, Grabiński – huzar

5 lipca

„**Wiesław**” [„Wiesław, czyli wesele krakowskie”] K. Ostrowski na podstawie K. Brodzińskiego z muzyką W. Szlagórskiego

Rapacki – Jan, Woźniakowski – Wiesław, Modrzejewska – Bronika oraz: Eisenbach (Ortyńska), Gołębiowska, Kwiecińska, Karsznicki

„**Mazur krakowski**”

8 lipca

„**Intryga i miłość**” F. Schiller. Benefis J. i M. Iwańskich

Modrzejewska – Ludwika, Ładnowska – Lady Milford, Woźniakowski – Major, Rapacki – Wurm, Hennig – Kalb, Ładnowski – Miller, Iwańska – żona Millera, Karsznicki – Walter

10–14 lipca¹⁸

Sztuka nieustalonego autorstwa

Między 15 a 26 lipca

„**Odludki i poeta**” A. Fredro

Rapacki – Astolf

„**Po północy**” Anicet [właśc. A.A. Bourgeois], tłum. J.T.S. Jasiński, B. Dawison

„**Szenc bankrut**” [„Bankructwo partacza lub Szenc bankrut”] A.L.D. Martainville

„**Wiesław**” [„Wiesław. Opera narodowa”] K. Ostrowski na podstawie K. Brodzińskiego z muzyką W. Szlagórskiego

Rapacki – Jan, Woźniakowski – Wiesław, Modrzejewska – Bronika, Ortyńska (Eisenbach) oraz: Gołębiowska, Kwiecińska, Karsznicki

„**Krakowiaczy i Górale**” [„Zabobon, czyli Krakowiaczy i Górale”] J.N. Kamiński z muzyką K. Karpińskiego

¹⁸ Od 10 lipca spektakle grano codziennie. 14 lipca odbył się pogrzeb Marii Eisenbach (Ortyńskiej; ur. 1842).

- „Skalmierzanki” [„Szkalbmierzanki”, „Skalmierzanki, czyli koniki zwierzyńskie”]
J.N. Kamiński
Modrzejewska – Dusia, Rapacki – Kwik, Woźniakowski – Pieprzyk, Rapacka – Wesołowska, Hennig – Sapibrzuch (Pasibrzuch), Grabiński – Żuroślaw oraz Gołębiowska
- „Damy i huzary” A. Fredro
Karsznicki – Major, E. Hennig – Rotmistrz, Woźniakowski – Porucznik, Rapacki – Kapelan, Modrzejewska – Zosia, Gołębiowska – siostra Majora, Iwańska – siostra Majora, Ładnowska – siostra Majora, Karsznicka – pokojówka, Kwiecińska – pokojówka, F. Hennig – pokojówka, Mokrzycki – huzar, Grabiński – huzar
- „Berek zapieczętowany” A. Ładnowski
- „Włóczęga” E. Cormon [właśc. Piestre Pierre Étienne], J. Mallian
- „Folwark Primerose” E. Cormon, F. Dutertre de Vétéuil, tłum. A. Gellert
Modrzejewska – Maria, Rapacki – James, Woźniakowski – Książę Jerzy
- „Karpaccy górale” J. Korzeniowski. Benefis E. Henninga
Rapacki – Maksym, E. Hennig – Mandatariusz [?], Modrzejewska – Prakseda
- „Wesele przy latarniach” J. Offenbach, libretto L. Battu, M. Carré
Modrzejewska – Kunegunda, Kwiecińska – Kasia, Woźniakowski – Jacques
- „Qui pro quo” J. Korzeniowski
- „Rodzina zbójców” [„Rodzina zbójców, czyli Mauprat”] G. Sand
- „Bojomir i Wanda” J. Krasieński [„Zamek na Czorsztynie, czyli Bojomir i Wanda”].
Benefis Modrzejewskiej
Modrzejewska – Wanda
- „Pierwej mama” J. Korzeniowski. Benefis Modrzejewskiej
Modrzejewska – Zofia, Karsznicka – Matka, Rapacki – Zalotnik [Marszałek?], Woźniakowski – Rege [? Stanisław].
- „Dymitr i Maria” J. Korzeniowski
- „Książę Jerzy incognito” [„Perichola” libretto L. Halévy, H. Meilhac] J. Offenbach
- „Doktor Medycyny” J. Korzeniowski

Między 27 lipca a 17 sierpnia

„Les Misérables” [„Nędznicy”]¹⁹ V. Hugo, adaptacja W. Rapacki

18 sierpnia²⁰

„Janek spod Ojcowa” [„Janek spod Ojcowa, czyli wesele w Ojcowie”] J.K. Gregorowicz

¹⁹ „Les Misérables” to ostatnie przedstawienie polskie w Czerniowcach w omawianym sezonie („Bukowina” 4 października 1863).

²⁰ Przedstawienie ku czci cesarza Franciszka Józefa, który obchodził 18 sierpnia 1863 roku 33. urodziny. Odegrano sztuki w j. polskim i niemieckim. Po niemiecku odegrano „Wem gehört die Frau?” Theodora Flamma.

1863

1 października

„**Staroświecczyzna i postęp**” [„Dziwak z uprzedzenia, czyli staroświecczyzna i postęp czasu”] J.N. Kamiński

W. Tomaszewicz – Starosta, E. Hennig – Totumfacki, Miłowski – Hrabia, Rapacki – Adolf, Woźniakowski – Baltazar, Ładnowska – Dunajecka, Gołębiowska – Panna Kordula, Iwańska – Hrabina, Modrzejewska – Klara²¹, Śliwińska – Leontyna

7 października

„**Krewni**” S. Bogusławski

Rapacki, Woźniakowski, Ortyński (Eisenbach), Ładnowska

„**Folwark Primerose**” E. Cormon, F. Dutertre de Véteuil, tłum. A. Gellert

Modrzejewska – Maria, Rapacki – James, Woźniakowski – Książę Jerzy

9 października

„**Nie ma męża w domu**” [„Męża nie ma w domu”] E. Scribe, E. Cormon, E. Grangé, tłum. W. Thullie²²

Modrzejewska – Amalia, Ładnowska – Anna, Rapacki – Bertholin oraz: Ortyński (Eisenbach), Woźniakowski, W. Tomaszewicz

„**Panny Konopianki**” M. Ilnicka

Modrzejewska, Ładnowska, Ortyńska (Eisenbach), J. [?] Tomaszewicz, Rapacki, Woźniakowski

11 października

„**30 lat życia szulera**” V. Ducange, J.F. Beudin, P.P. Goubaux

(Ortyński) Eisenbach – Oskar, Rapacki – Warner, Ładnowska – Amalia, Karsznicki – Hermann, E. Henning, W. Tomaszewicz oraz: Gołębiowska, Zdarska

13 października²³

„**Józef Korzeniowski w apoteozie**” żywy obraz [?]

„**Pustynia**” J. Korzeniowski

„**Okrężne w Krakowskiem**” [„Okrężne”] J. Korzeniowski

Modrzejewska – Klara [?]²⁴, Ładnowska – Tekla [?] oraz: Woźniakowski

²¹ Według almanachu Modrzejewska wystąpiła w tej sztuce dopiero w lutym 1864 (Got, Szczublewski 1958: 126).

²² Według Gota dopiero 18 października (Got, Szczublewski 1958: 116).

²³ Wieczór ku czci Józefa Korzeniowskiego, zmarłego 17 września 1863 roku.

²⁴ W almanachu odnotowano, że Modrzejewska wystąpiła w tej roli dopiero 18 lutego 1864 roku.

15 października

„Eudoxja Czartorska. Księżniczka na Klewaniu, czyli Tatarzy na Podolu” A. Ładnowski. Benefis Ładnowskiej Ładnowska

18 października

„Nie ma męża w domu” [„Męża nie ma w domu”] E. Scribe, E. Cormon, E. Grangé, tłum. W. Thullie

Modrzejewska – Amalia, Ładnowska – Anna, Rapacki – Bertholin oraz: Ortyński (Eisenbach), Woźniakowski, W. Tomaszewicz

„Skrzypki czarodziejskie” J. Offenbach

Józefina Hoffmann-Rapacka, Schmid, Stampfld

19 października

„Wieniec grochowy, czyli Mazury w Krakowskiem” A. Małecki

20 października²⁵

„Zachód słońca” H. Leroux, Mélesville (właśc. Anne Honoré Joseph Duveyrier)

23 października²⁶

„Trzech wiarusów, czyli opieka wojskowa” [„Opieka wojskowa”] S. Bogusławski Ładnowska, Gołębiowska, Woźniakowski, W. Tomaszewicz, E. Henning, Karsznicki albo

„Wesele przy latarniach” J. Offenbach, libretto L. Battu, M. Carré

„Gałganduch” [„Gałganuch, czyli Trójka hultajska”] J.N. Nestroy – intermezzo E. Henning

„Po angielsku” K.A. Görner, tłum. J.N. Kamiński

Ortyński (Eisenbach) – Anglik, Rapacki – Diener, Tomaszewiczowie – Czwartkowiczowie

25 października

„Szuler i Grabarz, czyli król żołądny” [„Król żołądny, czyli Szuler i grabarz”] A. Varry J. Schik, adaptacja J.N. Kamiński

²⁵ Przedstawienie na dochód pogorzalców w Zaleszczykach, w j. polskim, niemieckim i najprawdopodobniej francuskim. Niemalże całe miasto, położone w zakolu Dniestru, spłonęło w pożarze, który wybuchł 2 września 1863 roku. Oprócz sztuki po polsku zagrano także: „Les deux gendarmes” („Dwaj grenadierowie”) G. Cordsa oraz „Die Zaubergeige” („Skrzypki czarodziejskie”) Jacques’a Offenbacha.

²⁶ Nie jest jasne, które utwory zostały ostatecznie odegrane. Według „Bukowiny” z 4 listopada 1893 – „Trzech wiarusów, czyli opieka wojskowa”, a według „Bukowiny” z 6 listopada 1863 trzy pozostałe utwory.

28 października

„**Komornik poeta**” M.E.W. Théaulon de Lambert, tłum. F. Szymanowski
E. Henning, P. Woźniakowski

1 listopada

„**Szuler i Grabarz, czyli król żołądny**” [„Król żołądny, czyli Szuler i grabarz”] A. Varry
J. Schik, adaptacja J.N. Kamiński

albo

„**Maria Stuart**” J. Słowacki. Benefis Modrzejewskiej²⁷

Modrzejewska – Maria Stuart, Ładnowska – Paź, W. Tomaszewicz – Błazen, Rapacki – Douglas, Woźniakowski – Rizzio, Ortyński (Eisenbach) – Botwel, E. Henning – Astrolog, Grabiński – Darnlej („Bukowina” 8 listopada 1863)

8 listopada

„**Staroświecczyzna i postęp**” [„Dziwak z uprzedzenia, czyli staroświecczyzna i postęp czasu”] J.N. Kamiński

Tomaszewicz – Starosta, E. Henning – Totumfacki, Miłowski – Hrabia, Rapacki – Adolf, Woźniakowski – Baltazar, Ładnowska – Dunajecka, Gołębiowska – Panna Kordula, Iwańska – Hrabina, Modrzejewska – Klara, Śliwińska – Leontyna

10 listopada

„**Trzech wiarusów, czyli opieka wojskowa**” [„Opieka wojskowa”] S. Bogusławski
Ładnowska, Gołębiowska, Woźniakowski, W. Tomaszewicz, E. Henning

12 listopada

„**Zbójcy**” F. Schiller

Ortyński (Eisenbach) – Karl, Rapacki – Franz Moor

15 listopada

„**Wiesław**” [„Wiesław, czyli wesele krakowskie”] K. Ostrowski na podstawie K. Brodzińskiego z muzyką W. Szlagórskiego

Woźniakowski – Wiesław, Modrzejewska – Bronika, Rapacki – Jan oraz: Ortyńska (Eisenbach), Gołębiowska, Kwiecińska, Karsznicki²⁸

„**Wysokie C**” autor nieustalony

²⁷ Informacja nie jest jasna. Według Gota (Got, Szczublewski 1958: 112) Modrzejewska miała benefis 6 listopada, jednakże „Bukowina” 4 listopada donosiła, że aktorka od kilku dni jest poważnie chora i nie może występować („Bukowina” 4 listopada 1863).

²⁸ Got podaje 20 listopada (Got, Szczublewski 1958: 134).

22 listopada

„**Skalmierzanki**” [„Szkalbmierzanki”, „Skalmierzanki, czyli koniki zwierzynieckie”]

J.N. Kamiński

Modrzejewska – Dosia, Rapacki – Kwik, Woźniakowski – Pieprzyk, Rapacka – Wesołowska, Henning – Sapibrzuch (Pasibrzuch), Grabiński – Żuroślaw oraz: Gołębiowska

24 listopada

„**Małżeństwo z rozkazu Napoleona I**” [„Małżeństwo z rozkazu (Napoleona), czyli Miłość po ślubie”] Anicet [właśc. A.A. Bourgeois]²⁹

Dembowski

„**Stary jegomość**” H. Murger

29 listopada

„**Zachód słońca, czyli polowanie wierzycieli**” H. Leroux

„**Łobzowanie**” W.L. Anczyc

30 listopada

„**Dafnis i Chloe**” J. Offenbach³⁰

„**Kapelusz zegarmistrza**” E. de Girardin. Benefis Dunieckiego

1 grudnia

„**Miód kasztelański**” J.I. Kraszewski

Rapacki – Sołoduha

3 grudnia

„**Ręce czarodziejskie**” E. Scribe, E. Legouvé, tłum. E. Chrzanowski. Benefis Dembowskiego

Modrzejewska – Berta, Pen–Mar – Rapacki

6 grudnia

„**Kasper Karliński**” W. Syrokomla

Ładnowska – Dorota, Kwiecińska – Zygmunt Karliński oraz: Rapacki

8 grudnia

„**Stary mąż**” J. Korzeniowski

²⁹ Pierwszy występ Alberta Dembowskiego.

³⁰ W relacji „Bukowiny” z 4 grudnia 1863 roku nie ma informacji o tej operetce Offenbacha. Być może chociaż została zapowiedziana, to jej nie odegrano.

10 grudnia

„Noc i poranek” E. Lytton-Bulwer, tłum. B. Dawison

13 grudnia

„Powrót konfederata”

Ładnowska, E. Henning, Woźniakowski, W. Tomaszewicz

„Berek zapieczętowany” A. Ładnowski

„Chłopi arystokraci” W.L. Anczyc

15 grudnia

„Precjoza” A. Wolf, tłum. Minałowicz [?]. Benefis Woźniakowskiego

Modrzejewska – Precjoza, Woźniakowski – Don Eugenio, Dembowski – Don Francisco, Tomaszewicz – Don Fernando, Gołębiowska – matka, Rapacki – Starszy Cyganów, Zimajer – Cygan, Henning – Pedro, Iwański – mistrz ceremonii, Miłowski – Don Alonso

17 grudnia

„Deborah” S. Mosenthal, tłum. S. Starzewski

Ładnowska – Deborah

27 grudnia

„Siedem dziewcząt w mundurze” [„Siedem dziewcząt pod bronią”] F.W. Bournonville, A. Dartois [d’Artois], M.E.W de Lambert Théaulo, tłum. J.N. Kamiński

„Niewolnik małżonka” [„Niewolnik męża”] L. Rhéal, tłum. M. Chrzanowski

„Po naszymu” Z.J. Chlebicki

Modrzejewska, Ładnowska, Woźniakowski, Dembowski, E. Henning, Rapacki, Tomaszewicz, Ładnowski

28 grudnia

„Cylinder i konfederatka” autor nieustalony

Grabiński – Dziedzic oraz: Miłowski

„Gałganiarka warszawska” [„Gałganiarka z Pocijowa, czyli pod strychem”] S. Bogusławski

Dembowski

31 grudnia

„Rodzina żydowska, czyli dzień pojednania” J. Dzierzkowski

„Pożegnanie starego roku” żywy obraz

1864

3 stycznia

„**Precjoza**” A. Wolf, tłum. Minałowicz [?]

Modrzejewska – Precjoza, Woźniakowski – Don Eugenio, Dembowski – Don Francisco, Tomaszewicz – Don Fernando, Gołębiowska – matka, Rapacki – Starszy Cyganów, Zimajer – Cygan, Henning – Pedro, Iwański – mistrz ceremonii, Miłowski – Don Alonso

7 stycznia

„**Murzynka**” F.W. Ziegler, tłum. J.N. Nowakowski. Benefis Gołębiowskiej

Modrzejewska – Murzynka, Gołębiowska – Lucia, Ładnowska – Aurelie oraz: Rapacki, Dembowski

10 stycznia

„**Niewolnik małżonka**” [„Niewolnik męża”] L. Rhéal, tłum. M. Chrzanowski„**Poszukuje się nauczyciela**” A.P.H. Decourcelle, A. Jaime, tłum. M. Chrzanowski

Modrzejewska, Woźniakowski, Miłowski

Modrzejewska w rumuńskim stroju ludowym zaśpiewała piosenkę „Pożegnanie Mołdawii” („Bukowina” 13 stycznia 1864)

14 stycznia

„**Władysław Łokietek, czyli Wiśliczanki**” [„Król Łokietek, czyli Wiśliczanki”, „Wisliczanki”] L.A. Dmuszewski wg A. von Kotzebue. Benefis Henninga

Henning – Łokietek, Modrzejewska – Zofia, Hoffman-Rapacka – wieśniaczka, Woźniakowski – Janek, Rapacki – Stefan, Miłowski – Hinkon

19 stycznia

„**Ubodzy w Paryżu**” E. Brisebarre (właśc. Jean-Baptiste-Eugène Nus), tłum. J. Dzierzkowski. Benefis Grabińskiego

21 stycznia

„**Ona jest obłąkana**” [„Ona jest obłąkana”] Mélesville (właśc. A.H.J. Duveyrier), tłum. J.N. Kamiński [?]

Wiersz „Bajazzo” J.N. Kamińskiego deklamował W. Tomaszewicz. Modrzejewska zaśpiewała „Żegnaj, Mołdawio”³¹

³¹ Spektakl na rzecz funduszu cesarza Franciszka Józefa. Spektakl, dzięki wsparciu Nicolausa barona Mustazzy, Stefana Wolfa, Adolfa Rittera (Strzelecki), przyniósł dochód ponad 200 florenów. „Bukowina” 26 stycznia 1864.

24 stycznia³²

„**Chłop, czyli gra o duszę**” L. Czajerowicz
Dembowski – rola tytułowa

28 stycznia

„**Garbaty, wygnaniec i mściciel**” Anicet [właśc. A.A. Bourgeois], P. Féval, tłum. S. Duniecki, W. Rapacki. Benefis Rapackiego
Rapacki – Lagardere [Lagardare], Modrzejewska – Blanka, Ładnowska, Dembowski, Tomaszewicz, Henning

Między 29 stycznia a 1 lutego

„**Chłop milionowy**” F. Raimund [właśc. Raymann]
Henning – Fortunat

2 lutego

„**Rycerz Mgły**” autor nieustalony. Benefis Iwańskiej
Ładnowska, Rapacki, Woźniakowski, Dembowski, W. Tomaszewicz, E. Henning

16 lutego³³

„**Marnotrawca**” F. Raimund [właśc. Raymann]
Dembowski – Złotosław, Rapacki – Workiewicz, Modrzejewska – Liliana, E. Henning – Walentyn, Tomaszewicz – Żebrak oraz: Ładnowska

18 lutego

„**Stacja pocztowa**” [„Stacja pocztowa w Hulczy”] J. Korzeniowski
Ładnowska, Gołębiowska, Dembowski, E. [?] Henning
„**Okrężne w Krakowskiem**” [„Okrężne”] J. Korzeniowski
Ładnowska – Tekla [?] oraz: Modrzejewska, Woźniakowski

19–20 lutego

„**Staroświecczyzna i postęp**” [„Dziwak z uprzedzenia, czyli staroświecczyzna i postęp czasu”] J.N. Kamiński
Tomaszewicz – Starosta, E. Henning – Totumfacki, Miłowski – Hrabia, Rapacki – Adolf, Woźniakowski – Baltazar, Ładnowska – Dunajecka, Gołębiowska – Panna Kordula, Iwańska – Hrabina, Modrzejewska – Klara, Śliwińska – Leontyna

³² 22 lub 23 stycznia zaplanowano benefis Rapackiego, który został jednak odwołany.

³³ Dłuższa przerwa, spowodowana trudnościami lokalowymi („Bukowina” 21 lutego 1864).

21 lutego

„**Poczwarka**” C. Brich-Pfeiffer na podstawie powieści G. Sand, tłum. J. Dzierzkowski
Modrzejewska – Fanchon, Rapacki – Landry

25 lutego

Benefis Ładnowskiej

„**Piąty akt**” J. Korzeniowski

Rapacki, Ładnowska, Dembowski

„**Kowal z przedmieścia Pragi**” S. Duniecki, libretto W. Tomaszewicz

„**Sto za sto**” L. Thiboust, L. Clairville, tłum. Świeszewski

Modrzejewska – Fernanda oraz: E. Henning, Miłowski, Woźniakowski, J. [?] Tomaszewicz

28 lutego

„**Wiśliczanki**” [„Władysław Łokietek, czyli Wiśliczanki”, „Król Łokietek, czyli Wiśliczanki”] L.A. Dmuszewski wg A. von Kotzebue

Henning – Łokietek, Modrzejewska – Zofia, Hoffman–Rapacka – wieśniaczka,
Woźniakowski – Janek, Rapacki – Stefan, Miłowski – Hinkon

29 lutego

„**Cudzoziemczyni**” A. Fredro

3 marca

„**Kobieta z kamienia**” [„Kobiety z kamienia”] T. Barrière, L. Thiboust. Benefis Miłowskiego

Miłowski – Fidiasz, Rapacki – Diogenes, Woźniakowski – Alcybiades, Dembowski – Strabo, Tomaszewicz – Gorgiasz, Ładnowska – Thea, Modrzejewska – Marco

7 marca

„**Po balu**” A. Choler, A. Delacour, P. Siraudin

„**Po północy**” Anicet [właśc. A.A. Bourgeois]

„**Powrót konfederata**” L. Starzeński

10 marca

„**Złote kajdany**” J. Korzeniowski. Benefis Kwiecińskiej

Rapacki, Ładnowska

14 marca

„**Ostatnie dziewosłęby**” G. Smólski [Smulski]

„**Obiadek z Magdusią**” M. A. Désaugiers, adaptacja L.A. Dmuszewski

„**Sto za sto**” L. Thiboust, L. Clairville, tłum. Świeszewski

Modrzejewska – Fernanda oraz: E. Henning, Miłowski, Woźniakowski, J. [?] Tomaszewicz

16 marca

„**Hernani**” V. Hugo, tłum. Baraniecki. Benefis Dembowskiego
Dembowski – Hernani, Modrzejewska – Dona Sol, Miłowski – Don Carlos, Rapacki – Don Silva

6 kwietnia

„**Pani Kasztelanowa**” J. Korzeniowski
„**Dwóch aniołów opiekuńczych**” P. Deslandes

7 kwietnia

„**Pan zubożały**” [„Zubożały pan”, „Zubożały szlachcic”] Dumanoir [właśc. P.F. Pinel du Manoir]

14 kwietnia

„**Studnia artezyjska**” G. Raeder. Adaptacja F. Włodarski lub K. Majeranowski. Benefis Modrzejewskiej
Modrzejewska – Rózia [?], Rapacki – Martial

Między 15 kwietnia a 27 maja

„**Kupiec wenecki**” W. Szekspir [czytanie] („Bukowina” 4 maja 1864; zob. Hrenciuc, Pintescu 2004: 71)

28 maja

„**Don Carlos**” F. Schiller, III akt, 8 sc.
„**Zemsta**” A. Fredro [fragment]
W. Tomaszewicz – Wachmistrz Litewski [?]
„**Alles für Andere**”
„**Immer zu Haufe**”³⁴, jednoaktowa pantomima nieustalonego autora
Rapacka, Dembowski, Tomaszewicz

31 maja

Sztuka nieustalona. Przedstawienie na cele charytatywne

³⁴ Spektakl w dwóch językach, polskim i niemieckim.

1864 – trzeci sezon

2 października

„**Barbara Zapolska**” [„Odwet, czyli Barbara Zapolska”] A. Creuzè de Lesseur, adaptacja L.A. Dmuszewski

Miłowski – Król Zygmunt, Dembowski – Ostrogski, Modrzejewska – Barbara Zapolska, Tomaszewicz – Zapolski

„**Indiana i Charlemange**” J. Bayard, Ph. Dumanoir

Miłowski – Charlemange, Modrzejewska – Indiana

4 października

„**Dwie mężatki**” Amable [właśc. Saint-Hilaire Amable Vilain]

Modrzejewska – Emilia, J. Tomaszewicz – Matylda, Dembowski – Edward, Miłowski – Pisalski, Śliwińska – Balabina

6 października

„**Ulicznik paryski**” J. Bayard, E. Vanderburch, tłum. Z. Anczyc

Modrzejewska – Ludwik, Dembowski – Generał, Miłowski – Edward, Śliwińska – Eliza, Gołębiowska – Bertrand oraz J. Tomaszewicz

7 października

„**Angelo, tyran Padwy**” [„Angelo Malipieri, tyran Padwy”] V. Hugo, tłum. T. Wolański

Modrzejewska – Thisbe, Dembowski – Angelo Malipieri, W. Tomaszewicz – Lutnista, J. Tomaszewicz – Katarzyna oraz: Miłowski

10 października

„**Ulicznik paryski**” [„Ulicznik paryski lub Niedorostek paryski”] J. Bayard, E. Vanderburch, tłum. Z. Anczyc

Modrzejewska – Ludwik, Dembowski – Generał, Śliwińska – Elisa, Gołębiowska – Bertrand oraz: J. Tomaszewicz³⁵

13 października³⁶

„**Chłopiec okrętowy**” E. Souvestre, tłum. J. Jasiński

³⁵ Według Gota odegrano po raz drugi „Dwie mężatki”. Obsada była taka sama jak w przypadku przedstawienia 4 października, z tą różnicą, że Edwarda grał Zwoliński (Got, Szczublewski 1958: 93).

³⁶ Pierwszy występ Feliksa Bendy i Józefa Bendy (i zapewne Weroniki Bendy, choć o tym na razie prasa nie pisze).

Modrzejewska – Jenny Laroche, F. Benda – Julian, J. Benda – Korsarz, Dembowski – Kapitan

„Młoda wdówka” [„Młoda wdowa”] J. Korzeniowski

16 [15?] października

„Ben David” [„Ben Dawid morderca dzieci, czyli Żyd i chrześcijanin”] B. Neustädt
J. Benda, F. Benda

17 października

„Ulicznik warszawski” A. Wieniarski

„Sto za sto” L. Thiboust, L. Clairville, tłum. Świeszewski

„Piękna młynarka” [„Piękna młynarka, czyli Rendez-vous w pytlu”] Mélesville
(właśc. A.H.J. Duveyrier)

J. Benda, F. Benda

Między 18 a 29 października

„Trzy wizyty” [„Potrójne zaloty”] A. Bourdois. Benefis F. Bendy
Tomaszewicz, F. Benda, J. Benda, Dembowski, Modrzejewska

Między 18 a 29 października

„Wiesław” [„Wiesław, czyli wesele krakowskie”]³⁷ K. Ostrowski na podstawie K. Brodzńskiego z muzyką W. Szlagórskiego

W. [?] Tomaszewicz, F. Benda, J. Benda, Dembowski, Modrzejewska

7 listopada

„Okno na pierwszym piętrze” J. Korzeniowski

Maria Colasch [?], Dembowski – hrabia, W. [?] Tomaszewicz, Śliwińska, Miłowski,
J. Benda

7 listopada [?]

„Indiana i Charlemange” J. Bayard, Ph. Dumanoir

W. Benda, F. Benda

10 listopada

„Niekomiczna komedia” J. Narzymiski

J. Benda, F. Benda, Dembowski, W. Benda, W. [?] Tomaszewicz, Miłowski

„Rubin”³⁸ Ch.F. Hebbel

³⁷ Got nie odnotowuje tego przedstawienia.

³⁸ Sztuka zapowiedziana. Nie udało się ustalić, czy została odegrana.

13 listopada

„**Gałądych, czyli trójka hultajska**” [„Trójka hultajska”] J. Nestroy
F. Benda – Schneider, Miłowski – cieśla oraz: W. Benda, W. [?] Tomaszewicz, J. Benda

Między 14 a 19 listopada

„**Maria Stuart**” [„Maria Stuart, królowa Szkocka”] F. Schiller, tłum M. Budzyński
Modrzejewska – Maria Stuart

20 listopada

„**Życie snem**” T. Gauthier, Varnners [właśc. A.A.E. Goddes], P. Kock
Modrzejewska – Teresa oraz J. Tomaszewicz, J. Benda, Dembowski, Miłowski

1 grudnia [9 grudnia?]

„**Dalila**” O. Feuillet. Benefis Dembowskiego
Modrzejewska – Dalila, Dembowski – hrabia Karnioli, J. Benda – Sartorius, Miłowski – Roswein, Śliwińska – Marta

4 grudnia

„**Cyganie na Litwie**” J. Korzeniowski
Modrzejewska – Naja
„**Trefniś**” F.A. Duvert
J. Benda – Bambetta, Zimajer – Żyd [?]

16 grudnia

„**Rita Hiszpanka**” L. Boulé, J. Chabot de Bouin. Benefis Miłowskiego
Miłowski

Między 17 a 31 grudnia

„**Hrabia Beniowski**” [„Hrabia Beniowski, czyli spisek na Kamczatce”] A. von Kotzebue
J. Benda – Hetman Kozakow, W. Benda – Anastazja, F. Benda – Hrabia Beniowski, Śliwińska – Teodora oraz: Dembowski

1865³⁹

10 marca

„**Biała kamelia**” A. Listowski⁴⁰. Benefis Dembowskiego
 Modrzejewska – Adela (Hortensja), Dembowski – Hrabia Alfred oraz Anna von Wierer (gościnnie)

4 kwietnia

Koncert pożegnalny Anny von Wierer z udziałem Modrzejewskiej (deklamacja)
 („Bukowina” 2 kwietnia 1865)⁴¹

8 kwietnia⁴²

Ostatni spektakl teatru. Benefis S. Wolfa
 „**Floryna**” P. Pittaud de Forges, S. Yves
 Modrzejewska – Floryna oraz: panna Braunschweig [?]⁴³

³⁹ W związku z wykorzystaniem budynku na cele karnawałowe, teatr polski pod kierownictwem artystycznym Józefa i Feliksa Bendów wyjechał na szesnaście przedstawień do Tarnopola. Spektakle w teatrze niemieckim kontynuowano („Bukowina” 1 stycznia 1865). Na przełomie stycznia i lutego do przedstawień niemieckich dołączyli polscy aktorzy, m.in. Stern, Iwanowski. Ich nazwiska wcześniej na polskich afiszach się nie pojawiały („Bukowina” 3 lutego 1865).

⁴⁰ Według Gota przedstawienie było polsko-niemieckie, a Modrzejewska grała rolę Hortensji. „Bukowina” podaje, że Modrzejewska grała Adelę. Szczublewski, opisując debiut Modrzejewskiej w Bochni, notuje, że aktorka: zagrała rolę hrabiny Hortensji, a „Łobojko partnerował w *Białej Kamelii* w roli Hrabiego, 19-letnia Józia (J. Kossowska, zam. Tomaszewicz – A.K.) w roli Adeli, Zimajer wchodził jako lokaj” (Szczublewski 1975: 23). Analiza dostępnych afiszy teatralnych z różnego okresu oraz treści samego dramatu (Listowski 1909) dowodzi jednak, że jednoaktówka przewiduje trzy postacie: Hrabiego, Hrabinię oraz Służącego, albo cztery (dwóch służących, zob. afisz Teatru Narodowego na 7 lutego 1852 roku, <https://polona.pl/item-view/82af6435-46c7-49e0-927c-f9cdd2587603?page=0>; odczyt: 6.08.2024). W samym tekście dramatu osoby przedstawiają się następująco: hrabia Alfred, Adela – jego żona, Michał – służący. Szczublewski nie podaje źródła przywołanej informacji, trudno jest więc ją zweryfikować. Najprawdopodobniej zatem Adela to Hortensja, grana przez Modrzejewską, a śpiewaczka operowa Anna von Wierer gościnnie zaśpiewała wybraną arię.

W prasie nie ma informacji o tym, aby jakiegokolwiek przedstawienia w tym czasie były po polsku, co więcej, polski zespół odbywał wtedy tournée po sąsiadujących miastach, głównie na Bukowinie.

⁴¹ Sztэфаниа-Mihaela Ungureanu jako datę pożegnalnego koncertu podaje 2 kwietnia (Ungureanu 2008: 65).

⁴² Koniec sezonu teatralnego w Czerniowcach („Bukowina” 12 kwietnia 1865). Zimajer zamieścił ogłoszenie w tym numerze „Bukowiny” o zakończeniu działalności teatru i możliwości otrzymania zwrotu pieniędzy za wykupione wcześniej abonamenty do 15 kwietnia.

⁴³ Spektakl polsko-niemiecki. W języku niemieckim odegrano: „Dr Robin” W. Friedricha, „Der Bettler” i „Berrechnet” niustalonych autorów, „Während der Börse” E. Mautnera.

Lipiec⁴⁴

„**Młyn diabelski**” K.E. Hensler, tłum. J. Damse
Modrzejewska – Matylda oraz: J. Tomaszewicz, Henryka Benda, J. Benda, F. Benda,
W. Tomaszewicz, Miłowski, Dembowski

27 lipca

„**Rewizor z Petersburga**” [„Rewizor”] M. Gogol
F. Benda – Chlestakow, J. Benda – Horodniczy oraz: Tomaszewicz, Miłowski, Dem-
bowski, Zwoliński, Gołębiowska, Śliwińska

30 lipca

„**Pierwej mama**” J. Korzeniowski
S. Benda⁴⁵ – Zosia
„**Trefniś**” Mélesville [właśc. A.H. Duveyrier], Xavier [właśc. X. Boniface]⁴⁶

Między 28 lipca a 9 sierpnia

„**Gabriela de Belle Isle**” [„Gra o życie”, „Panna de Belle Isle”, „Mademoiselle de Belle-
-Isle”] A. Dumas ojciec, L. Lhérie, adaptacja A. Walewski
Modrzejewska – Gabriela
„**Lwy i lwice**” S. Bogusławski
„**Błązek opętany**” W.L. Anczyc
„**Szpital wariatów**” operetka Sz. Bendy
„**Upominek z podróży**” Antony [właśc. A.M. Béraud]
„**Ręce czarodziejskie**” E. Scribe, E. Legouvé E. Scribe, E. Legouvé, tłum. E. Chrza-
nowski⁴⁷

Bibliografia

Andrysiak Ewa (2018). *Teatr polski w Czerniowcach w II połowie XIX wieku. Zarys problematyki*.
W: Karina Stempel-Gancarczyk, Elżbieta Wieruszewska-Calistru (red.). *Związki polsko-
-rumuńskie w historii i kulturze = Legături istorice și culturale polono-române*, korekta

⁴⁴ Do 27 lipca dano kolejne trzy polskie przedstawienia (z dwunastu zapowiedzianych) („Buko-
wina” 27 lipca 1865).

⁴⁵ Stanisława Benda wystąpiła po raz pierwszy w Czerniowcach.

⁴⁶ Według Elektronicznej bazy bibliografii Estreichera autorem był Feliks August Duvert, https://www.estreicher.uj.edu.pl/xixwieku/baza/wpis/?sort=nazwisko_imie&order=1&id=53725&offset=0&index=4 [odczyt: 6.08.2024]. Być może mowa o dwóch różnych dramatach.

⁴⁷ Zaplanowane przedstawienia „Trynitarz” (L. Starzeński?) i „Najazd Tatarów” nie odbyły się z powodu braku publiczności.

- tekstów rumuńskich Iuliana Dascălu, Ilona Biseada. Suceava: Związek Polaków w Rumunii = Uniunea Polobezilor din România, 376–395.
- Anghel Florin (1996). Polskie społeczności w Wielkiej Rumunii (1918–1940). *Studia Polonijne*, 17, 97–106.
- Balan Teodor, Vatamaniuc Dimitrie (2007). *Die Geschichte des deutschen Theaters in der Bukowina 1825–1877*. București: Anima.
- Biedrzycki Emil (1973). Historia Polaków na Bukowinie. *Prace Historyczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*, 38, 5–254.
- Bujak Jan (2006). *Zaczyny dziennikarstwa polskiego na Bukowinie. Bartek – Ogniwo – Osa – Przedświt – Przegląd Czerniowiecki – Diablica*. Wydane nakładem Anieli i Jana Bujaków. Kraków: Wydawnictwo i Drukarnia Towarzystwo Słowaków w Polsce.
- „Bukowina” 1863–1865.
- Elektroniczna baza bibliografii Estreichera, <https://www.estreicher.uj.edu.pl/home/> [odczyt: 6.08.2024].
- Estreicher Karol (1953). *Teatra w Polsce*, t. 1–3. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Estreicher Karol (1992). *Teatra w Polsce*, oprac. Kazimierz Nowacki, t. 4, cz. 1–3. Kraków: TAIWPN Universitas.
- Feleszko Kazimierz, Molas Jerzy (red.) (1992). *Bukowina – wspólnota kultur i języków. Praca zbiorowa*. Warszawa: Zakład Języków Słowiańskich Uniwersytetu Warszawskiego, Wojewódzki Ośrodek Kultury w Pile.
- Got Jerzy (1994). Prowincjonalna Modrzejewka. W: *Teatr i teatrologia*, wyb. tekstów Emil Orzechowski. Kraków: TAIWPN Universitas.
- Got Jerzy, Orzechowski Emil (1974). *Repertuar teatru krakowskiego 1845–1865*, cz. 1: *Teatr polski*. Warszawa: Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk (seria: Repertuar Teatrów w Polsce, z. 6, cz. 1).
- Got Jerzy, Szczublewski Józef (1958). *Helena Modrzejewka*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy (seria: Almanachy Poświęcone Najwybitniejszym Artystom Sceny Polskiej, 1).
- Hrenciuc Daniel, Pintescu Florin (2004). *Istoria și tradițiile minorității poloneze*. Suceava: Editura Universității Suceava.
- Iachimovschi Stanislava, Wieruszewska Elżbieta (red.) (2001). *Kontakty polsko-rumuńskie na przestrzeni wieków. Materiały z sympozjum = Relații polono-române de-a lungul timpului. Materialele simpozionului*. Suceava: Związek Polaków w Rumuni = Uniunea Polobezilor din România.
- Iachimovschi Stanislava, Wieruszewska Elżbieta (red.) (2002). *Polska i Rumunia na drodze do wzajemnego poznania. Materiały z sympozjum = Polonezi și Români pe drumul cunoașterii reciproce. Materialele simpozionului*. Suceava: Związek Polaków w Rumunii = Uniunea Polobezilor din România.
- Iachimovsch Stanislava, Wieruszewska Elżbieta (red.) (2005). *Blżej siebie. W kręgu relacji polsko-rumuńskich. Materiały z sympozjum = Mai aproape unii de alții – în lumea relațiilor polono-române. Materialele simpozionului*. Suceava: Związek Polaków w Rumunii = Uniunea Polobezilor din România.

- Kastory Agnieszka (2007). Polacy na Bukowinie w świetle wybranej literatury polskiej i rumuńskiej wydanej po 1989 roku. W: Irena Stawowy-Kawka (red.), *Obraz konfliktów między narodami słowiańskimi w XIX i XX wieku w historiografii*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 227–237.
- Kolbusz Stefan (1936). Karty z naszej przeszłości. Polski teatr w Cernăuți. *Kurjer Polski w Rumunii*, 140, 4.
- Korespondencja Władysława Łozińskiego z lat 1861–1913*, t. 11: *Niemcewicz–Puzyna*. Biblioteka Jagiellońska, BJ Rkp. 10056 III.
- Krasowska Helena (2006). *Górale polscy na Bukowinie Karpackiej. Studium socjolingwistyczne i leksykalne*. Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy (seria: Język na Pograniczach, 28).
- Listowski Andrzej (1909). *Biała kamelia. Komedia w jednym akcie*, nakład Gebethnera i Wolfa. Wyd. 2. Warszawa: Gebethner i Wolf.
- Marszałek Agnieszka (2003). *Repertuar teatru polskiego we Lwowie 1864–1875*. Kraków: Towarzystwo Naukowe Societas Vistulana.
- Modrzejewska Helena (1957). *Wspomnienia i wrażenia*, przeł. Marian Promiński. Kraków: Wydawnictwo Literackie (seria: Pamiętniki i Wspomnienia. Seria 1, Pamiętniki Polskie).
- „Neues Fremden-Blatt” 23 września 1868.
- Pamiętka teatru polskiego w Czerniowcach* (1855). Czerniowce: wydał Franciszek Włodarski sufler.
- Petraru Marius (2004). *Polacy na Bukowinie w latach 1775–1918. Z dziejów osadnictwa polskiego*, przeł. Anna Kaźmierczak. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Secomska Henryka (1971). *Repertuar warszawskich teatrów rządowych 1863–1890*. Warszawa: Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk (seria: Repertuar Teatrów w Polsce, z. 3).
- Siedlecki Franciszek (1990). *Helena Modrzejewska*. Kraków: Oficyna Cracovia.
- Słownik biograficzny teatru polskiego*, t. 1: 1765–1965 (1973), na podstawie materiałów Stanisława Dąbrowskiego oprac. red. Zbigniew Raszewski et al. Warszawa: PWN.
- Szczublewski Józef (1975). *Żywoć Modrzejewskiej*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy (seria: Żywoty).
- Świetlicka Halina (1968). *Repertuar teatrów warszawskich 1832–1862*. Warszawa: Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk (seria: Repertuar Teatrów w Polsce, z. 1).
- Terlecki Tymon (1991). *Pani Helena. Opowieść biograficzna o Modrzejewskiej*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Ungureanu Ștefănița-Mihaela (2007). Die Zeitung „Bukowina” (1862–1868) und seine literarische Beilage „Das Sonntagsblatt” (1862) – literarische und künstlerische Beiträge zum Bukowiner Kulturleben. *Analele Bucovinei*, 1, 29–40.
- Ungureanu Ștefănița-Mihaela (2008). Theaterchroniken in E.R. Neubauers „Bukowina” – Zeitung (II). *Analele Bucovinei*, 1, 61–74.